



Türkiye'nin İdlib Operasyonu: **Uluslararası Siyaset ve Hukuk** **Açısından Bir Değerlendirme**

Mustafa KİBAROĞLU

Prof. Dr. MEF Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye, gerek Cenevre, gerek Astana süreçlerinin daha en başlarından itibaren konuya siyasi bir çözüm bulunmasının yanında olduğunu eylemleriyle ve söylemleriyle açıkça ortaya koymuştur.







Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) Suriye toprakları içinde stratejik bir nokta olan İdlib'e yönelik askeri operasyon gerçekleştirmeye başlamasıyla birlikte, yurtiçinde ve yurt dışında Türkiye'nin Suriye'nin geleceğiyle ilgili niyetleri konusunda çok sayıda yorum yapılmaya başlandı.

Söz konusu yorumlar arasında, TSK'ın Suriye'nin iç bölgelerine doğru asker konuşlandırmasının uluslararası hukuka uygun olup olmadığı da sorgulanmakta. Bu yazıda, askeri ve stratejik boyutlarından ziyade, İdlib operasyonuna giden yolda siyasi sürecin nasıl geliştiği ve operasyonun uluslararası hukuka uygunluğunu sağlayan unsurların neler olduğu konusu ele alınacaktır.

Suriye'de Çatışmaların Sona Erdirilmesinin Önündeki Engel: Farklı Yaklaşımlar

Suriye'de çatışmaların başladığı Mart 2011'den bu yana uluslararası camianın zamanında gerekli ve yeterli girişimlerde bulunmaması sebebiyle yarım milyondan fazla insan hayatını kaybetmiş; milyonlarcası evlerini, topraklarını terk ederek başta Türkiye ve Ürdün olmak üzere komşu ülkelerde sığınmacı olmuş, onbinlercesi her türlü tehlikeyi göze alarak çıktıkları son derece zorlu yolculuklar sonrasında, eğer şansları yaver gittiyse, Avrupa ve ABD gibi uzak ülkelerde mülteci konumuna düşmüşlerdir.

Tüm dünyanın gözleri önünde yaşanan insanlık dramına bir son vermek için sahada yapılması gerekenler konusunda uluslararası camiada kısmen de olsa ortak yaklaşımlar sağlanması uzun yıllar almıştır. Bu durumun en önemli sebebi, Suriye'deki çatışmaların hangi yönde seyredeceğinin ve kimin kime üstün geleceğinin sadece Suriye halkını ilgilendirmekle kalmaması, bölgedeki, hatta bölge dışındaki, ülkelerin de ulusal çıkarlarına doğrudan ya da dolaylı etkileri olabileceği düşüncesinin ilgili ülkeler nezdinde hakim olmasıdır.

Nitekim, Türkiye'den bakınca Beşar Esad ve yönetimi Suriye'de yaşanan çatışmaların baş sorumlusu olarak görülmüş ve bu sebeple en kısa sürede görevi bırakarak yeni bir yönetimin işbaşına gelmesinin önünü açması gerektiği vurgulanmıştır.

Ancak, yaşanan süreç üzerinde etkili olma potansiyeli bulunan İran, İsrail, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından, farklı farklı sebeplerle de olsa, Beşar Esad yönetimi gücünü koruması istenen bir konumda olmuştur.

Suriye'deki gelişmeler üzerinde etkili olan ülkelere İran, İslam Devrimi sonrası dönemde izlediği politikaları ve sert söylemleri sebebiyle, başta ABD olmak üzere Batılı devletler tarafından yalnızlaştırılmış, dolayısıyla çok fazla müttefiki olmayan bir ülke konumunda kalmıştır. Bu durumun istisnalarından biri 1980'lerden itibaren Suriye'deki Hafız Esad yönetimi ile İsrail'e karşı kurduğu stratejik işbirliği ve bu kapsamda Lübnan üzerindeki, özellikle Hizbullah vasıtasıyla, güçlü etkisi olmuştur.

Beşar Esad'ın, babasının izinden gideceğini söylem ve eylemleriyle göstermiş olması sebebiyle, en azından görünür bir gelecekte daha fazla İran yanlısı bir aday bulunmadığı bir ortamda, Suriye'de yönetimden alışıya edilmesine İran'ın razı gelmesi beklenemezdi.

Öte yandan, İsrail'in daha kuruluş yıllarından itibaren savaştığı Suriye'nin içinde bulunduğu kaotik durumda Beşar Esad'ın konumunu daha da zora sokma şansı bulunmaktaydı. Fakat, İsrail'in bu yönde bir politika izlememesinin kendi içinde tutarlı bir açıklaması da bulunmaktadır.

İsrail açısından Beşar Esad'ın önemi, içinde bir çok radikal dinci grupları da barındıran muhaliflerin eline geçmesinden endişe ettiği kimyasal silahların bulunduğu bölgeler üzerindeki kesin hakimiyetinden kaynaklanmaktaydı.

Suriye'nin uluslararası camianın baskısı sonucu taraf olduğu Kimyasal Silahlar Sözleşmesi gereği sahip olduğu kimyasal silah stokundan arındırılması çabaları büyük oranda başarılı olmuştur. Ancak, miktar olarak küçük fakat etkisi çok büyük olabilecek bir kısım kimyasal silahın halen Suriye'de yönetimin kontrolü altında bulunduğu inandırılması, Beşar Esad'ın İsrail nezdindeki öneminin devam etmesine sebep olmaktadır.

İsrail'in en yakın müttefiki ABD'nin de bu ve benzer sebeplerle Beşar Esad'ın yönetimden gitmesi yönünde belirleyici etkisi olabilecek zorlayıcı bir politika izlediğini söylemek mümkün değildir.

Rusya ise, daha Sovyetler Birliği döneminde Suriye'de Hafız Esad yönetimiyle kurduğu işbirliği sayesinde, ABD'nin "çevreleme" politikasına rağmen, Ortadoğu'da sahaya inme imkanını bulmuştu. Stratejik önemi daha da artan bu coğrafyadaki etkisini devam ettirmek için Beşar Esad'ın yönetimde kalmasına, kimyasal silahlar kullandığı yönündeki güçlü bulgulara rağmen, Rusya ciddi bir muhalefet sergilememektedir.

Uluslararası camianın önde gelen ülkelerinin bu ve benzeri ulusal çıkar hesaplarıyla yaklaştığı Suriye'deki çatışmaların her geçen gün artan maliyetini neredeyse tek başına yüklenen ülke Türkiye olmaktadır. Sayıları 4 milyonun üzerine çıkan sığınmacıların insanca yaşam şartlarına kavuşturulması için Türkiye'nin son 6 yılda yaptığı harcamaların tutarının 35 milyar dolar seviyelerine ulaştığı resmi ağzılarda ifade edilmektedir.

Suriye Trajedisi Uluslararası Platforma Taşınıyor: Cenevre ve Astana Görüşmeleri

Çatışmaların alanının genişlemesi, dahil olan bölge içi ve bölge dışı aktörlerin sayısının artması ve hemen her gün yüzlerce insanın hayatını kaybetmesi ile birlikte Suriye'de yaşananları daha fazla görmezden gelemeyeceğini anlayan ülkelerin de girişimiyle, Birleşmiş Milletler'in (BM) gözetiminde İsviçre'nin Ce-

Suriye'deki iç savaşı sona erdirmek amacıyla bir yandan BM himayesinde Cenevre'de görüşmeler sürerken, Türkiye, Rusya ve İran'ın girişimi ile yeni bir müzakere süreci Kazakistan'ın başkenti Astana'da 23 Ocak 2017'de başlatılmıştır.



nevre kentinde bir barış ve istikrar arayışı süreci başlatılmıştır.

İlk Cenevre toplantısı, 30 Haziran 2012'de BM Güvenlik Konseyi'nin Daimi Üye ülkeleri ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa, Avrupa Birliği, Arap Birliği, Türkiye, Irak, Kuveyt, Katar'ın katılımı ile gerçekleşti. İlk toplantıya Şam rejimi katılmamıştı.

Görüşmelerin ikinci turu 22 Ocak-16 Şubat 2014 tarihlerinde yapıldı. Suriye'den Beşar Esad rejiminin temsilcileri, Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Koalisyonu ve Türkiye'nin de dahil 40 ülke toplantıya davet edilmişti. BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'un İran'ı da önce davet etmesine rağmen, Suriyeli muhaliflerinin toplantıyı boykot etme tehdidi sebebiyle, davet geri çekildi.

Cenevre görüşmelerinin üçüncüsü 29 Ocak-3 Şubat 2016, dördüncüsü 23 Şubat-3 Mart 2017, beşincisi 22-31 Mart



INTERNATIONAL MEETING ON SYRIAN SETTLEMENT Astana, January 23-24, 2017



2017 ve altıncısı 16-20 Mayıs 2017 tarihleri arasında gerçekleşti.

Ancak, yukarıda kısaca bahsedilen görüşmeler sürecinin gelişimi kapsamlı bir şekilde incelendiğinde kolayca görülebilecektir ki; masada siyasi çözüm arayan tarafların, çatışma alanlarındaki pozisyonlarına paralel tutum ve söylemleri sebebiyle diplomasi platformundaki mücadelede ilerleme kaydedilmesi pek kolay olmamış ve uzun zaman almıştır.

Suriye'deki iç savaşı sona erdirmek amacıyla bir yandan BM himayesinde Cenevre'de görüşmeler sürerken, diğer yandan Türkiye, Rusya ve İran'ın girişimi ile yeni bir müzakere süreci Kazakistan'ın başkenti Astana'da 23 Ocak 2017'de başlatılmıştır. Bu noktada vurgulanması gereken önemli bir husus, Astana görüşmeleri sürecinin Cenevre'de sürdürülen görüşmelere alternatif olarak değil, bilakis, Cenevre sürecini tamamlayıcı olması amacıyla başlatılmış olduğudur. Nitekim, gerek uygulamada, ve gerekse altıncı tur görüşmeler sonucunda yayınlanan ortak bildiriye Cenevre görüşmelerine atıfta bulunulmuştur.

Birinci tur Astana görüşmelerine Şam yönetimi ve bazı muhalif grupların yanı sıra ABD'nin Kazakistan Büyükelçisi ve BM'nin Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura da katılmıştır. İlk olarak, Türkiye ve Rusya'nın garantörlüğünde rejim ile muhalifler arasında 30 Aralık 2016'da kabul edilen ateşkesin denetlenmesi için bir mekanizma kurulması kararı alındı.

Astana'da 15 Şubat 2017'de başlayan ikinci tur görüşmelerde ateşkesin izlenmesi için Ankara, Moskova ve Tahran üçlü kontrol metotları üzerinde anlaşılı. 14-15 Mart 2017 tarihlerinde yapılan üçüncü turda üç garantör ülke denetleme mekanizmalarını geliştirirken, 3-4 Mayıs 2017 günlerinde gerçekleşen dördüncü tur sonucunda "çatışmasızlık bölgeleri" üzerinde mutabakat sağlandı.

Ana gündemini bir önceki turda kararlaştırılan çatışmasızlık bölgelerinin kesin sınırlarının ve sınırlar boyunca oluşturulacak güvenli bölgelerin belirlenmesini oluşturan beşinci tur görüşmeler 4-5 Temmuz 2017 tarihlerinde gerçekleşti.

Ürdün ve ABD'den diplomatların da katıldığı beşinci tur görüşmelerde, BM'yi ilk turda olduğu gibi yine Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura temsil etti.

Son olarak, 14-15 Eylül 2017 tarihlerinde altıncı turda bir araya gelen aynı kadro tarafından, bu yazının ana temasını oluşturan İdlib'in de çatışmasızlık bölgelerine dahil edilmesi konusu ana gündem maddelerinden biri olarak ele alındı.

Astana Mutabakatı: Türkiye'nin İdlib Operasyonu Bakımından Önemli Maddeler

Altıncı tur sonunda, "Suriye Konulu Uluslararası Astana Görüşmeleri Hakkında İran, Rusya ve Türkiye'den Yapılan Ortak Bildiri" başlıklı bir yayınlandı. Toplam 14 maddelik bildiriye yer alan ve Türkiye'nin İdlib'e asker konuşlandırmasının uluslararası hukuka uygunluğunu göstermesi bakımından önem arz eden maddelerin bazıları aşağıdaki gibidir:

İran İslam Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti, Suriye Arap Cumhuriyeti'ndeki ateşkes ortamının gözlenmesi konusunda Garantör ülkeler olarak;

- Suriye Arap Cumhuriyeti'nin egemenliğinin, bağımsızlığının, birliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması meselelerinde gösterdikleri bağlılığı bir kez daha ilan eder;
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2254 (2015) sayılı çözüm önerisi kapsamında;
- Ateşkes ortamının güçlendirilmesi ve ikame ettirilmesi için alınacak bir dizi önlem neticesinde, Suriye sahasındaki şiddetin önemli boyutlarda azaltılmasının sağlanacağını duyurur:

Garantör ülkeler;

1. 4 Mayıs 2017'de ilan edilen ve Suriye Arap Cumhuriyeti üzerinde çatışmasızlık bölgeleri yaratılmasını öngören Memorandumun uygulamada göstermiş olduğu gelişmeden dolayı duydukları memnuniyeti dile getirirler;

2. 4 Mayıs 2017 tarihli bildiri kapsamında, doğu Guta'nın, Humus vilayetinin kuzeyindeki belirli bazı bölgelerin, İdlib vilayeti ve komşu (Lazkiye, Hama ve Halep) vilayetlerin belirli bazı bölgelerinin ve güney Suriye'nin belirli bazı bölgelerinin (Astana sürecinin bir garantörü olarak Rusya Federasyonu'nun önerileri baz alınarak, ateşkes ortamının garanti altına alınması, Suriye Arap Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünün korunması ve terörizme karşı olan savaşın devam etmesi amaçlarıyla) çatışmasızlık bölgeleri ilan edildiğini duyurur.

3. Çatışmasızlık bölgelerinin ve güvenlik bölgelerinin yaratılması uygulamasının ilk etapta süresi 6 ay olarak belirlenen ve Garantör ülkelerin fikir birliği sağlaması halinde otomatik olarak tekrar süresinin uzatılması opsiyonu olan geçici bir önlem olduğunu vurgular.

4. Yukarıda açıklanan çatışmasızlık bölgelerinin hiçbir koşul altında Suriye Arap Cumhuriyeti'nin egemenliğini, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü zayıflatmak amacı olmadığını vurgular.

5. 3 Garantör tarafından sağlanacak çatışmasızlık kontrol güçlerinin görev dağılımı oranının, 8 Ekim 2017 tarihinde Ankara'da üzerinde mutabakat sağlanan haritalara ve Ortak Çalışma Grubu tarafından, İdlib ve komşu (Lazkiye, Hama ve Halep) vilayetlerin bazı bölgelerinde tesis edilecek çatışmasızlık bölgeleri içerisindeki "güvenlik bölgesine" geçici olarak konuşlandırılacak çatışmasızlık kontrol güçleri için hazırlanan "Görev Talimatları" çerçevesinde belirleneceğini ve bu güçlerin amacının, savaş halindeki taraflar (Suriye Arap Cumhuriyeti ve ateşkes ortamı anlaşmasına katılan ve katılacak olan silahlı muhalif gruplar) arasındaki çatışmaların engellenmesi olacağını ilan eder.

6. Ortak İran-Rus-Türk Koordinasyon Merkezi'nin amacının çatışmasızlık bölgelerinde konuşlu çatışmasızlık kontrol güçlerinin aktivitelerinin koordine edilmesi olduğunu ilan eder.

11. Çatışma halindeki taraflara, Suriye muhalefetinin temsilcilerine ve sivil topluma, yeni ortaya çıkan bu daha elverişli şartları kullanarak, Suriyeli tarafların kendi içlerindeki diyaloga hız kazandırmak ve BM liderliğinde Cenevre'de yürütülen siyasi süreci ve diğer girişimleri ilerletme çağrısını yapar.

Sonuç: Türkiye'nin İdlib Operasyonu Uluslararası Hukuka Uygundur

Türkiye'nin hemen sınırının ötesinde yürüttüğü "Fırat Kalkanı" operasyonundan sonra bu kez Suriye'nin daha iç bölgelerine doğru asker konuşlandırmak amaçlı başlattığı askeri hareketlilik, yurtiçinde ve yurtdışında büyük heyecan yarattı ve yapılan çok sayıda yorum arasında Türkiye'nin uluslararası hukuka uygun davranıp davranmadığı da tartışıldı.

Türkiye'nin İdlib'e asker konuşlandırmasına giden yolda Suriye'deki iç çatışmaların sona erdirilmesine yönelik uluslararası alanda ne gibi siyasi ve diplomatik girişimler olduğu kronolojik sırayla yukarıda kısaca anlatılmıştır. Söz konusu girişimler kapsamlı bir şekilde analiz edildiğinde rahatlıkla görülebileceği gibi; Türkiye, gerek Cenevre, gerek Astana süreçlerinin daha en başlarından itibaren

konuya siyasi bir çözüm bulunmasının yanında olduğunu eylemleriyle ve söylemleriyle açıkça ortaya koymuştur.

Bu tutumuyla Türkiye, Suriye'nin siyasi açıdan geleceğinin üzerinde ne kendisi tarafından, ne de bir başka aktör tarafından ipotek konulmasına, ya da toprak bütünlüğünün tartışmaya açılmasına imkan verecek bir davranış sergilememiştir. Böylelikle, zor bir süreçten geçen komşusuna yönelik gizli siyasi emelleri olmadığını da göstermiştir.

Öte yandan, Türkiye'nin "ateşkes ortamının gözlenmesi konusunda Garantör ülke" olarak Suriye'nin "egemenliğinin, bağımsızlığının, birliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması" ve "BM Güvenlik Konseyi'nin 2254 (2015) sayılı çözüm önerisi kapsamında ... İdlib vilayeti ve komşu vilayetlerin ... ateşkes ortamının garanti altına alınması" amacıyla "çatışmasızlık bölgeleri" içinde yer alan topraklara asker göndermesi, uluslararası hukuk açısından kabul gören bir metin olan Astana mutabakatının hem lafzına, hem ruhuna uygun bir davranış olmaktadır.

Stratejist dergisinin bir önceki Ekim 2017 sayısında, "BM'de Reform Mu? Rönesans Mı?" başlıklı yazımızda daha kapsamlı olarak değindiğimiz, BM Şartı içinde açıkça zikredilmeyen ve şartların zorlaması ile ortaya çıkan, "Barışı Koruma Operasyonları" her dönemde yoğun bir şekilde tartışılmıştır.

Ancak, tartışmaların özünü, söz konusu operasyonların uluslararası hukuka uygunluğundan ziyade, sahada uygulama aşamasında yaşanan sorunlar, angajman kurallarının içeriği ve kapsamı, uygulamayı yapan birimlerin zaman zaman keyfi tutumları, ya da suç oluşturacak davranışları teşkil etmiştir.

Astana sürecinde BM Suriye Özel Temsilcisinin yer alması, altıncı tur görüşmeler sonunda yayınlanan mutabakat bildirisinde BM Güvenlik Konseyi'nin 2254 (2015) no'lu kararına ve BM himayesinde yürütülmekte olan Cenevre görüşmelerine atıfta bulunulması, Türkiye'nin de aktif rol aldığı bu girişimin, en temel misyonu uluslararası hukuk yoluyla uluslararası barış ve istikrarın korunmasını sağlamak olan BM'nin amaçları doğrultusunda olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin İdlib operasyonu uluslararası hukuka uygundur. ■

